

AZ -ÉK KÉPZŐ (JEL? RAG?) ÉS A TÁGABB KÜLSŐ HELYVISZONY TÖRTÉNETI-NYELVJÁRÁSI ÖSSZEFÜGGÉSE

HEGEDŰS ATTILA

Előadásom témaválasztását két dolog befolyásolta. Egyrészt az a Magyar Nyelvőr hasábjain Keszler Borbála és Kenesei István között folyó vita hatott rá, amely az egyes toldalékmorfémák besorolásának nehézségeit tárgyalta, és próbált árnyaltabb, több irányú megközelítést alkalmazni. Másrészt az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén készülő Magyar dialektológia tankönyv alaktani fejezetének írása közben az *-ék*, *-ékhoz/tól/nál* és a *-nott*, *-nól*, *-ni* (és változataik) elem táruló meglepő nyelvjárási sokszínűsége. Mi lehet a középpalóc nyelvjárásoktól kezdődő, majd az északkeleti, keleti és erdélyi nyelvjárásokban is meglévő funkcionális és alaki változatok magyarázata, összefügg-e ez az említett morfémák eredetével? Erre a kérdésre szeretnék választ adni.

Az *-ék* morfémát általában képzőnek tartják (Ruzsiczky 1961: 397, Velcsov Mártonné 1968: 143, Berrár 1967: 326) kiemelve bizonyítékként a képző-volt mellett a gyűjtőnévképzőhöz hasonló jelentését, továbbá, hogy a benne levő *-é* birtokjelhez önálló használatban nem a *-k*, hanem az *-i* többesítő jel (többesszámjel) járul. Az indoklás e második része természetesen feltételezi a képző *-é* elemének a birtokjel *-é*-jével való azonosságát, és abból való származását.

E felfogással szemben a toldalék többesítő funkcióját előtérbe állítva Szabó Géza összetartozó személyeket jelölő speciális jelnek látja (Szabó 1982: 46–7) s ezért „szociális többesítő jelnek” nevezi. Szabót nem említve szintén a többes szám sajátos jelét látja M. Korchmáros Valéria is az *-ék* morfémában (M. Korchmáros 1995: 305): a homogén többséget (a nénik = a néni + a néni + a néni...) jelölő *-k*-val a heterogén többséget (a néniék = a néni + a társai) jelölő *-ék* áll szemben. „Speciális jelentésű”, „jelszerű sajátosságokkal” rendelkező, „jelszerű” képzőnek tartja Keszler Borbála (Keszler 1997: 88–9), nem tartja képzőnek, hanem „átmeneti toldalékmorfémának”, „jelnek vagy ragnak” gondolja Kenesei István (Kenesei 1998: 75, 78).

Ragnak is? Igen, van olyan vélekedés, amely ragnak gondolja az *-ék* elemet. Mészöly Gedeon fejtette ki ezt még a század elején (Mészöly 1909). Véleménye szerint az *-ék* határozórag, amely ma már csupán egyes nyelvjárásokban él. Felel a hol? és hová? kérdésekre (*Nagyék megyek. Nagyék vótam.*), eredetét tekintve pedig az *-ig* terminativusrag rokona. Ezt a nézetet vallja Baboss R. Ernő (Baboss 1942) és Bárczi Géza (Bárczi 1969: 420: „képző-rag”, Bárczi 1971: 130–1: „képző, mely nyelvjárásban egyszersmind rag szerepét is betölti”).

Mint fentebb már láttuk, a szóelem képzőként való magyarázata is, ragként való magyarázata is részben vagy egészében a kérdéses szóelem eredetére hivatkozik. Lásuk tehát az eredetet!

Általános vélemény, hogy az *-ék* morféma az *-é* birtokjelből és a *-k* többesjelből, ezek összekapcsolódásából alakult (Ruzsiczky i. h., Berrár i. h.). Berrár úgy közli ezt a nézetet, hogy a más véleményt tükröző Mészöly cikkére még csak nem is utal az általa írt tankönyvfejezet irodalomjegyzékében. Pedig Mészöly magyarázata szellemes és a maga rendszerében következetes. Nézete szerint az *-ék*-nek *-é* eleme lativuszrag, és ez kapott egy *-k* nyomatékosító elemet. Ezt a *-k*-t nem nyomatékosító elemnek, hanem egy másik lativuszragnak tartja Baboss Ernő (i. h.) és Bárczi Géza, tehát két azonos szerepű primér határozórag társulásának, s ezzel a lativuszi szerep erőteljes képviselőnek tartják a morfémát. E nézet kritikai elemzését a későbbi szakirodalom nem végezte el. Pedig készen állnak az ellenérvek: az *-ék*-ben minden magyar nyelvérzéssel rendelkező benne érzi a többesség jelentésegységét, s ezt erősítik Beke Ödön (Beke 1955: 102) dunántúli nyelvjárási adatai: *Kovács Pistákok* ‘Kovács Pistáékat’, és a nyelvátlasz is (Imre 1971: 327). S bár igaz ugyan, hogy az *-ék*-nek egyes északkeleti és keleti nyelvjárásokban van ‘-ékhoz, -éknál’ jelentése is, de éppen az említett tágabb régióban a rendszer (*-ék, -ékhoz, -hoz, -ni* stb.) tág variációs lehetőségeit tapasztaljuk, a *-nál* pl. lativuszi és lokativuszi szerepben egyaránt megjelenhet, jól mutatja ezt a nyelvátlasz és Imre Samu monográfiája (Imre 1971: 317–8). De leginkább támadható Mészöly kiindulása: „van egy elavult ragunk, a dialecticus *-ni* ~ *-nyi*, melynek jelentése, mint irányragnak, mindig: *-ékhoz; pap-ni* v. *-nyi = pap-ékhoz*.” Ha ugyanis ez az állítás (*ni* [mindig] = *ékhoz*) igaz lenne, a rá épített elmélet végén valóban az *-ék* morféma rag jellege válna nyilvánvalóvá. Előadásunk későbbi részében azonban igazolni fogjuk, hogy a *ni* [mindig] = *ékhoz* állítás nem tartható.

De előbb még kanyarodjunk vissza az *-ék* történetéhez! Morfémánk a középkorból nem adatolható, az 1541-ig kiadott világi levelezésben sem találtam rá példát. Legkorábbi előfordulását Berrár a NySz. alapján a 17. századból közli (a forrás megjelenési éve a NySz. szerint 1616). De a morféma ennél lényegesen korábban létrejöhetett! 1607-ből közöl egy példát a SzT. az *asszonyállat* címszóban (az nemes Azzonyallatokatth, Harynay Miklosne es Ferenczne *Azzonyomekatth* ... kerette volna azon...). További példákkal pedig az időhatár még inkább leszorítható:

1591.: „Tudom, hogj egj nehanszor Dersi *Leorinczek* kazaltak meg” (SzékOkl. I. 269: 193), „... tudom, hogj ez peres feoldet mind Dersi *Leorinczek* birtak ...” (SzékOkl. I. 270: 204), „En nem tudom mikeppen birtha Chakan Balas az *Adorjanek* eörekseget, vette-e auagj nem” (SzékOkl. I. 253: 140–2), „Nem tudom, ha vette Chakan Balas az *Adorjanek* eörekseget, auagj nem ...” (SzékOkl. I. 253: 145–6), „... egienleökeppen elik vala az *Chakanek* es *Gerebek* az kerezturnfalui hatarbelj erdöt ...” (SzékOkl. I. 241: 135–6). [Itt meg kell jegyezni, hogy a *Gerebek* névalak az idézett helyen önmagában több alkalommal is előfordul, és nem dönthető el, hogy a név végén a *-k* többesjel vagy az *-ék*

elem áll-e. Sőt van olyan locus is, ahol biztosan csak a *-k* többesjelet állíthatjuk: „egyenleőkeppen elek vala az *Chakanok* es *Gherebek* az kerezturnfalui hatarbely erdött...” (SzékOkl. I. 246: 370–1). A nevek ilyen előfordulása visszautal Beke Ödön adataira, s azt erősíti, hogy az *-ék k*-ja valóban a *-k* többesjellel azonos.]

1590.: „Ez feöldnek vicinussa eggik felöll Fozto Imreh, mas felöll az *Markoeke*, Nagj Meniharte is.” (SzékOkl. I. 113: 29–31).

1585.: „ha walakinek kozzewletek en jobbagimnak zalaghon feolde wagian *kegielmedeknel* loffeieknel ...” (SzékOkl. I. 25: 158–9).

1569.: „az Ugron János és *Orban Ferenczek* előtt lött compositionalis level ... sött az *Ugron Janosék* előtt lött compositio ...” (SzékOkl. I. 15: 6–9), „az *Orban Ferenczek* előtt lött compositio ...” (SzékOkl. I. 15: 25).

[Több példa is előfordul Mindszenti Gábor diáriumban – a forrást Mészöly Gedeon is említi – az *uramék*, *uraimék* alakra. E forrás megírásának ideje vitatott, talán 1541 nyara előtt keletkezett (Makkai 1977: 28), de az is lehet, hogy csak János Zsigmond uralkodása idején íródott (Barta 1987: 194). A szöveg eredetije sajnos lappang, csak egy 1789-ben Benkő József által készített másolata létezik. Mivel Benkő a másolás során mélyebben is belenyúlt a szövegbe (erről a szöveg nyelvújításkori szavai és szóösszetételei árulkodnak), az eredeti kézirat előkerüléséig ezen adatokat nem vehetjük bizonyító értékűeknek.]

De a fent közölt adatok alapján is kijelenthetjük, hogy a 16. század második felében a szóelem kétségtávol létezett, és mai, összefoglaló jelentésében volt használatos, továbbá, hogy nem találunk a régiségben olyan helyet, ahol a szóelem a Mészöly által feltételezett jelentésben szerepelne.

A *-nott*, *-nól*, *-ni* ragcsoport eredetére nézve kevesebb a megjegyezni való, ragunkat ugyanis tárgyalja a történeti nyelvtan (Korompay 1991: 294–5). A leglényegesebb megállapítások: bár csak a 16. század második felétől adatható, több okból valószínű, hogy a nyelv ősi eleme, mely azonban irodalmi szintre sohasem emelkedett, megmaradt a regionális nyelvhasználatban. Eredetére nézve valószínűbb a raghalmozást feltételező nézet, bár teljes mértékben a névutói előzmény sem zárható ki.

A problémákat a ragcsoport jelentése, funkciója veti fel. Általános az a felfogás, hogy a ragcsoport jelentése ‘ékhoz, éknál, éktől’. Emlékszünk, így gondolta ezt Mészöly, így látja Kálmán Béla (Kálmán 1977: 51), lényegében ezt állítja – bár már nem olyan kategorikusan, mint Mészöly – Korompay is: „a ragos alakok legjellegzetesebb funkciója a következő szinonim szerkezetekkel adható vissza: ‘Kovácséknál’, ‘Kovácsékhoz’, ‘Kovácséktól’” (Korompay i. m. 294). Megjegyzendő azonban, hogy Szabó T. Attila, aki e ragcsoport máig legteljesebb történeti adattárát összeállította (Szabó T. 1960), e művében kerüli, hogy a ragok jelentéséről nyilatkozzék.

Valóban csak és kizárólag ‘ékhoz, éknál, éktől’-e a ragcsoport jelentése a mai regionális nyelvhasználatban és a régiségben is, vagy esetleg ‘hoz, nál, tól’ is, s ha ez utóbbi is, akkor melyik jelentés lehetett a korábbi? Ha ugyanis az bizonyosodnék be,

hogy a ragcsoport jelentése eredetileg csak ‘hoz, nál, tól’, súlyát veszti Mészöly alapálítása (*ni* [mindig] = *ékhoz*) s ez által a rá épített elmélet is.

Nézzük meg először is, miről vallanak a mai nyelvjárási adatok! A magyar nyelvatlasz alapján két sorozatot állíthatunk egymás mellé: a 1067. *bíróhoz*, 1068. *bírónál*, 1066. *bírótól* adatokat egyrésztől, továbbá az 1124. *Sándorékhoz*, 1122. *Sándoréknál*, és 1123. *Sándoréktól* adatokat. A két sorozat kérdezésekor elvált egymástól az egyes és többes szám a feltett kérdésekben is: a *bíró* esetében a bíró személye, hivatala, ill. lakása szerepelt a kérdésben, a *Sándor* esetében pedig a Sándor családja állt a kérdésben. Imre Samu elemzését figyelembe véve (Imre 1971: 318) a *-nott*, *-nól*, *-ni* előfordulási területén ma általában ingadozást tapasztalunk az említett ragcsoport és a köznyelvi *-nál*, *-tól*, *-hoz* ragok használatában. De: a *bíróni* mellett nem találunk *bíróékhoz*-t, csak *bíróhoz* alakot (ill. ennek változatait), a *Sándorni* alak mellett pedig mindig csak *Sándorékhoz*-féle alakot. Mit jelent ez? Azt, hogy a *-ni* (*-nott*, *-nól*) nem kizárólag ‘ékhoz (éknál, éktól)’ jelentésű, hanem a mondat jellegétől függően lehet egyes számú vagy többes számú ragjelentése is.

A romániai magyar nyelvjárások atlasza adatai alapján Murádin László állította egybe az egyedre, ill. az egész család körére vonatkozó raghasználatot (Murádin 1966). Adatai alapján egyértelmű, hogy mindhárom ragot alkalmazzák egyetlen személy jelölésére is (i. h. 47). Természetesen a mai erdélyi raghasználatban sokkal gyakoribb a család egész körére vonatkozó *-nott*, *-nól*, *-ni* alkalmazása, de megjegyzendő, hogy a ‘Józsiekhoz, Sándorékhoz’ jelentésű *Józsini*, *Sándorni* alakok mellett igen gyakori a *Józsieknai*, *Sándoréknai*-féle raghasználat (Murádin i. m. 48–53). Ezekben az esetekben tehát szintén nem mondhatjuk, hogy a *-nott*, *-nól*, *-ni* csoport jelentése ‘éknál, éktól, ékhoz’ lenne, hanem csupán ‘nál, tól, hoz’ lehet a jelentés. A mai nyelvjárási alakok tehát egyáltalán nem igazolják, hogy ezeknek a ragoknak a jelentése minden esetben tartalmazná a többes szám jelentésegységét is!

Fogjuk vallatni a történeti adatokat!

Ezek adattárát Szabó T. Attila állította össze (Szabó T. i. m. 5–12). Általános nehézség: a legtöbb ragban – főként amikor pusztán személynévhez járul – nem dönthető el egyértelműen, hogy ‘hoz’ vagy ‘ékhoz’, ‘nál’ vagy ‘éknál’, ‘tól’ vagy ‘éktól’-e a jelentés. Egy példa a többféleképpen értelmezhető ragra: 1604: „Mi wduarhelyről Jöttwnk wala wiza Keczetbe nagi *matenj*” (6). Csak ritkán egyértelmű, hogy a *-ni* (*-nott*, *-nól*) kizárólag többes számú, tehát ‘ékhoz’ jelentésű: 1635: „Tudom azt hogy Matthe Istwa(n) *Gergelj Balasni* hazasula megh, ott hala megis” (5). Számos esetben azonban – elsősorban közszavak esetében mutatható ez ki – a *-ni* (*-nott*, *-nól*) biztosan egyes számú rag: 1597: „Peter kouachne s az kegd felesege az ket aszonio(m) eggyek, eók el iarnak *egymasni* az en kertemennis el iarnak s en ne(m) bano(m)” (7). 1599: „aztis lattam mikor faggias gieorgi el mene bor venny az en *hazamnul* ad fl. 1 az en nalam valo bor arrabol” (12). 1604: „meg fogak az o[lahot] s az *bironj* wiuek” (7). 1604: „Sofálua(n) az *huganitt* volt, eó adott enny” (10). 1606: „ez Alperest egj nennjewel egietemben, Annauel, *hazolnitt* marhambol vett marhamon tartotta(m) eóket” (10). 1628: „az Szazok feolde *mellekinül* az mez kemencenel” (12). Biztosan nem lehet

‘ékhez’ a jelentés, ha már egyébként is többes számú a főnév: 1602: „fodor marton ... hogi a war zolgalatiatol es egieb zolgalattol adotol ohassa magat wgi kezde oda altal a *gerebeknj* szolgálnj ...” (6). Sőt, egy helyen Szabó T. Attila is egyes számúnak értelmezi a ragot: 1759: „én is 4 esztendeig szolga Lévén *puskásnitt* (értsd: Puskás Tamásnál) irítottam azt a helyet” (8).

Mind a mai nyelvjárási adatok, mind a történeti adatok azt mutatják tehát, hogy a ragcsoportnak egyes számú jelentése is van/volt (‘hoz’, ‘nál’, ‘től’), nem csak a többes számú ‘ékhoz’, ‘éknál’, ‘éktől’ jelentés.

Mi lehetett a fejlődés menete? A történeti adatok e kérdést illető elemzésére Murádin László vállalkozik (i. m. 54–5), majd összefoglalásként leszögezi: „a tárgyalt ragcsoport jelentése feltehetően elsődlegesen azonos lehetett az -ék összefoglaló képző és a megfelelő köznyelvi határozórag együttes jelentésével. Pusztá személynevekhez vagy személyt jelentő köznevekhez járulva a nyelvjárást beszélők később a -ni, -nitt, -nul, -nül ragnak – helyenként – pusztán olyan funkciót tulajdonítottak, mint a megfelelő köznyelvi ragnak, és így a nyelvjárási rag kifejezhette a család körétől elvonatkoztatott egyetlen személy tevékenységének háromirányúságát is” (58). Murádin szerint tehát az eredeti ‘ékhoz’ stb. jelentés alakult át – helyenként – ‘hoz’ stb. jelentéssé.

Az összefoglalást megelőző elemzés több pontjával azonban vitatkoznunk kell. Így adataink alapján fenntartással fogadjuk a következő kijelentéseket: „a történeti adatok között egyetlen olyan adat sincs, amelyben a -ni, -nit, -nul, -nül határozórag-csoport -ék összefoglaló képzős személynévhez járult volna” (láttuk, van olyan, ami ilyennek értelmezhető), „a történeti adatok -ni, -nit, -nul, -nül határozórag-csoportja minden esetben a család egész körére vonatkozó többes jelentésű rag volt” (fentebb idézett példánk egész sora mond ellent e kijelentésnek), „...a -ni, -nitt, -nul, -nül határozórag nem is járulhat egyedi köznevekhez, hanem csak személynevekhez és személyt jelentő köznevekhez...” (ellent mondanak e megállapításnak a régiségből: az 1599: *házamnul*, 1628: *mellékinül* főnevek, az 1755: *akárkini*, 1597: *egymásni* stb. névmások, az 1765: *nálunknál*, 1807: *hazunol* határozószók – de a *nálunkni* alakra még egy mai szilágysági adatot is idézhetek a Márton Gyula gyűjtését felhasználva készülő Szilágysági nyelvatlasz anyagából Szilagyballáról). Murádin László megállapításai tehát kéte-lyeket ébresztenek a jelentésfejlődés menetének irányára nézve (ékhoz > hoz).

Az -ék szóelem és a -nott, -nól, -ni ragcsoport történetét végigtekintve más irányú fejlődést látok valószínűnek:

1. Az ómagyar kor folyamán együtt éltek a -hoz és a -ni ragok, lényegében azonos szerepkörben, de míg a -hoz minden nyelvjárásban elterjedt volt, a -ni csupán egy szűkebb régió nyelvjárásaiban volt használatos. A ragok azonos szerepkörű egy időben való meglétére lássuk a következő adatokat: 1591: „Chak vgj bira Chakan Balas el az Adorjan eörekseget, hogj Adorjan Gergelne *Chakan Balasni* mene lakni” (SzékOkl. I. 254: 187–8) és „Az asszoni, Adorian Gergelne, hogj *Chakan Balashoz* mene, vgj bira el Chakan Balas az eörekseget” (SzékOkl. I. 254: 201–2). (A két párhuzamos mondat jó példa arra is, hogy a -ni jelentése: ‘hoz’, nem pedig ‘ékhoz’.)

2. Az ómagyar korszak végén (16. sz. első fele) kialakul a heterogén csoportok többszámjelle: az *-ék*. Ennek kialakulása a valahová való tartozást jelölő *-é* birtokjeltől és a többséget jelölő *-k* többesjelből történt. E kialakulás menete még nincs kellően tisztázva, de a többes számot és a valahová való tartozást együttesen jelölő jel iránti igény alakíthatta ki. Ezt az igényt szemléltethetik a következő adatok: 1540: „jsten tarcha te .k. mýnd asonomal egetembe mýn hozatok tartozokal” (Kl. 522), „Ishen tharcha Meg .k. Mýnd vramal Es Egýb thagaýmalýs Epen” (Kl. 524), „Oztan kozonyon .k. En zomwal Az margýtnak es az crýstýnanak. Vegezetre, kywanom .k. Jo Egessegben lenny” és hozzáteszi még utóiratként: „nagy gyakorta meg Emlekezem arrol hogy mý kepen lakoztam .k. ott Eperýest” (Kl. 562). Ez utóbbi mondatban már beleérezzük a rövidítés *.k.*-jába a *kegyelmedéknél*-t is. A továbbiakban ezután a 16–18. század folyamán lassanként az egész nyelvterületen elterjedő *-ék* többszámjelhez általában a *-hoz* járult, de a nyelvterület keleti nyelvjárásaiban a meglevő *-hoz/-ni* kettősség funkcionális oppozícióba kerülhetett: a *-ni* az ‘ékhoz’ jelentést vehette fel, s ezzel párhuzamosan visszaszorulhatott általánosabb ‘hoz’ jelentése. Lényegében tehát jelentésszűküléssel állunk szemben, s mint ahogyan Benkő Loránd is megállapítja (Benkő 1974: 95–6), a jelentésfejlődésnek ez az iránya az általános tendenciák közé tartozik. Ennek az átalakulásnak tanújelei az én értelmezésemben a romániai magyar nyelvjárásokban látható *-ni/-hoz* ingadozások.

3. A 19–20. századra az *-ék* is egyre inkább benyomul a keleti nyelvjárásokba, változatként a *-ni* mellett az *-ékhoz* is a nyelvjárás részévé válik. Az *-ék* benyomulása oly erős lesz, hogy egyes keleti nyelvjárásokban a benne levő *-é* eredeti lativuszi jellegének felerősödésével helyettesíti az *-ékhoz*-t (*Nagyék megyek*). Az *-ék* mint rag tehát elvonás lehet egy eredetibb *-ékhoz*-ból.

IRODALOM

- Baboss R. Ernő 1942: Az uráli *-*k(.)* lativus-rag, in: *Emlékkönyv Melich János hetvenedik születésnapjára*, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 24–31.
- Bárczi Géza 1969: A *-nak, -nek* rag eredetéhez, *Magyar Nyelv* 65: 417–21.
- Bárczi Géza 1971: A hangzóközi zárhangok szórványos geminációja az előmagyarban, *Magyar Nyelv* 67: 129–34.
- Barta Gábor 1987: Humanisták I. János király udvarában, in R. Várkonyi Ágnes szerk.: *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, Budapest, Gondolat, 193–216.
- Beke Ödön 1955: Az *-ék* birtokképző ismeretlen alakja, *Magyar Nyelvőr* 79: 102–3.
- Benkő Loránd 1974: Szempontok a jelentésfejlődések jellegének, irányának, kronológiájának megállapításához, in Imre Samu, Szathmári István, Szűts László szerk.: *Jelentés- és stílusztika*, Budapest, Akadémiai, 92–7.
- Berrár Jolán 1967: A szóalkotással keletkezett szavak, in Benkő Loránd szerk.: *A magyar nyelv története*, Budapest, Tankönyvkiadó, 316–51.

- Imre Samu 1971: *A mai magyar nyelvjárások rendszere*, Budapest, Akadémiai.
- Kálmán Béla 1977: *Nyelvjárásaink*, Budapest, Tankönyvkiadó, 4. kiadás.
- Kenesei István 1998: A toldalékmorfémák meghatározásáról, *Magyar Nyelvőr* 122, 67–80.
- Keszler Borbála 1997: Képző-e a -hat, -het? *Magyar Nyelvőr* 121, 86–90.
- M. Korchmáros Valéria 1995: Az -ék: többesjel! *Néprajz és Nyelvtudomány* 36: 295–308.
- Korompay Klára 1991: A névszóragozás, in Benkő Loránd szerk.: *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*, Budapest, Akadémiai, 284–318.
- Makkai László 1977: Mindszenti Gábor emlékirata, in *Mindszenti Gábor diáriuma öreg János király haláláról*, Bibliotheca Historica, Budapest, Magyar Helikon, 23–47.
- Mészöly Gedeon 1909: A denominalis -ék képző eredete, *Magyar Nyelv* 5, 258–64.
- Murádin László 1966: A -ni, -nít, -nul, ~ -nül határozórag-csoport funkciója és erdélyi elterjedtsége, *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 10, 45–59.
- Ruzsiczky Éva 1961: A szóképzés, in Tompa József szerk.: *A mai magyar nyelv rendszere I*, Budapest, Akadémiai, 333–420.
- Szabó Géza 1982: Egy jelentéskategória néhány nyelvtani összefüggése a mai magyarban, *Magyar Nyelv* 76, 42–7.
- Szabó T. Attila 1960: A -ni, -nít, -nul, -nül határozórag-csoport az erdélyi régiségben, *Magyar Nyelvjárások* 6, 3–22.
- Velcsov Mártonné 1968: Alaktan, in Rácz Endre szerk.: *A mai magyar nyelv*, Budapest, Tankönyvkiadó, 85–204.

Források rövidítése

- Kl. = Hegedűs Attila–Papp Lajos szerk. 1991: *Középkori leveleink*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- SzékOkl. I. = *Székely oklevéltár – Új sorozat I: Udvarhely széki törvénykezési jegyzőkönyvek 1569–1591*, közzéteszi Demény Lajos és Pataki József, Bukarest, Kriterion, 1983.